

מנווה האקדמיה ללשון העברית

מוזאון העברית

מסמך יסוד: עקרונות רעיוניים ומוזאליים מנחים
לקראת הכנת פרוגרמה למוזאון

האקדמיה ללשון העברית

אין להעתיק או להפיץ חוברת זו או קטעים ממנה בשום צורה ובשום אופן,
אלקטרוני או מכני, לרבות צילום או הקלטה, בלי קבלת אישור בכתב מהאקדמיה ללשון העברית.

כל הזכויות שמורות לאקדמיה ללשון העברית

ivrit@hebrew-academy.org.il

גרסה מעודכנת: כסלו תש"ף / דצמבר 2019

תוכן העניינים

5	א. מבוא
5	1. רקע כללי
6	2. הצוות הרעיוני־מוזאלי
	עבודת הצוות ♦ מסמך היסוד: מטרתו ותכולתו
8	ב. העקרונות הרעיוניים המנחים
8	1. העברית – סיפור על רצף וחיידוש
9	2. מטרת המוזאון
	בתחום הרגש ♦ בתחום ההכרה ♦ בתחום ההתנהגות
10	3. הנושאים המרכזיים במוזאון
	המסר המרכזי ♦ הנושאים המרכזיים
11	ג. העקרונות המוזאליים המנחים
11	1. תובנות ואתגרים
	חזון מנווה האקדמיה והמוזאון ♦ עצמאות אוצרותית ושותפות במבנה ♦
	מוזאון רב־תחומי ♦ מוזאון מושגי וחוייתי ♦ מוזאונים לשפות ברוח הזמן ♦
	ציוני דרך לתולדות העברית ♦ מ"גן נעול" אל תוכן רב־לשוני ♦ עברית בצומת
	נתיבים ♦ יחסי גומלין עם מוסדות סמוכים ותצוגות מקבילות
14	2. שם המוזאון
14	3. קהל היעד והשפעתו על צביון המוזאון
15	4. התפיסה האוצרותית
	תצוגת הקבע ותערוכות מתחלפות ♦ מבנה התצוגה ואופייה ♦ חויית המבקר
	♦ הנגשת התוכן ♦ אוסף מוזאלי
18	5. קווים מנחים לתצוגות המוזאון
	תצוגת הקבע ♦ תערוכות מתחלפות ♦ אולם המליאה ♦ מוקדי חוויה נוספים

- 23 ד. העקרונות האדריכליים המנחים: מבנה – אתר – סביבה
- 24 ה. ניהול וארגון: הקמה תפעול ותחזוקה
- 25 ו. סיכום

מבוא

א.1. רקע כללי

הלשון העברית היא אבן היסוד של החיים היהודיים, של התרבות העברית והישראלית; היא השפה המאחדת והמייחדת אותנו ומגשרת בין עברנו ובין עתידנו. האקדמיה ללשון העברית – המוסד העליון ללשון העברית על פי חוק – פועלת בשליחות העברית יותר משישים שנה. האקדמיה שהיא המכון הלאומי לחקר הלשון העברית רואה מתפקידה לבסס את מרכזיותה של העברית בחיים הציבוריים והתרבותיים בישראל ואת מעמדה כלשון המדינה – כי אין לנו שפה אחרת.

בשנת תש"ע (2009) – במלאת 120 שנה לייסוד ועד הלשון – החלה האקדמיה להוציא מן הכוח אל הפועל את יוזמתה להקים את בית האקדמיה החדש שיהיה מרכז מדעי ותרבותי ללשון העברית. הקמתו נועדה לאפשר לאקדמיה למלא את שליחותה במלוא היקפה, ובתוך כך לפתוח את שערי האקדמיה ואת שערי העברית לקהל גדול ומגוון ולסלול את הדרך למפגש חדשני וחוייתי עם שפתנו.

בכסלו תשע"ג (נובמבר 2012) אימצה ממשלת ישראל בראשות בנימין נתניהו את היוזמה הזאת והחליטה לקדם הקמה של משכן חדש ללשון העברית: "המשכן ללשון העברית בירושלים יעסוק במחקר של אוצרות ידע, ישמר ויטפח את המורשת והתרבות של הלשון העברית וישמש אבן שואבת למבקריו" (מתוך ההודעה לעיתונות של משרד ראש הממשלה). החלטה היסטורית זו של הממשלה נתנה תנופה למהלכים להקמת בית האקדמיה החדש.

בטבת תשע"ה (ינואר 2015) התבררנו על החלטתו של ראש העיר ירושלים מר ניר ברקת לקדם הקצאה של מגרש בקטע המזרחי של שדרות רופין, וההליכים לאשרור ההחלטה נמשכו עוד כשלוש שנים. על המגרש הזה, בשכנות למוסדות שלטון מרכזיים ולמוסדות תרבות חשובים, עתיד להיבנות ביתה החדש של האקדמיה שייקרא "מנווה האקדמיה ללשון העברית".

בְּמִנוּוֹה יִכּוֹנְסוּ תַּחַת קוֹרֵת גַּג אַחַת כֹּל יַחֲדוֹת הָאֲקָדְמִיָּה וּמִפְעָלֶיהָ בְּמַחְקָר וּבִהְכוּונַת הַלְשׁוֹן וְהַקְשֵׁר עִם הַצִּיבוֹר. נוֹסֵף עֲלֵיהֶם תִּכְוֵן הָאֲקָדְמִיָּה מִפְעָלִים חֲדָשִׁים: מְכוּנֵי מַחְקָר, מוֹזָאוֹן לְשֵׁפָה הָעִבְרִית וּמְרִכֵּז לְמִידָה וְתִרְבוּת.

בתוך המכלול הזה הקמת המוזאון ללשון העברית היא אתגר גדול – הן מצד מהותו של מוזאון במאה העשרים ואחת בכלל הן מצד מהותו של מוזאון לשפה בפרט. מה צריכה להיות דמותו של מוזאון לעברית? איזו תפיסת עולם לשונית-חברתית צריכה לעמוד בבסיסו? מה צריך להיות הרעיון המוביל של המוזאון? מה תהיה הזיקה בינו ובין שאר יחידות האקדמיה ובינו לסביבתו? שאלות אלו ואחרות צריכות להתלבן ולהתבאר ולהתגבש לכלל פרוגרמה מוזאלית. גיבושה של פרוגרמה הולמת למוזאון העברית היא תנאי להקמת מוזאון מושך ומעורר עניין.

א.2. הצוות הרעיוני-מוזאלי

עבודת הצוות

בשלב הראשון בדרך לגיבושה של פרוגרמה אוצרותית ועיצובית למוזאון הקימה האקדמיה צוות רעיוני-מוזאלי. תפקידו היה לבחון בחינה מקצועית וביקורתית מכלול היבטים הנוגעים לתוכנית המוזאון, הן היבטים הנוגעים לתפיסה ולעקרונות שיעמדו ביסוד המוזאון הן היבטים הנוגעים לקהל היעד ולאופי המוזאון מצד התוכן והעיצוב – תוך התחשבות בשאר מרכיבי מנווה האקדמיה ובסביבה הפיזית שבה יוקם המוזאון.

הצוות הורכב מאנשי מקצוע בתחום המוזאלי ומנציגי האקדמיה. חברי הצוות מקרב אנשי המקצוע: תמר מנור-פרידמן (מרכזת הצוות; אוצרת בכירה), פרופ' חנן דה לנגה (מעצב ומרצה באקדמיה לאמנות ועיצוב בצלאל); רנה סיוון (מוזאולוגית, אוצרת בכירה ויועצת למוזאונים); נציגי האקדמיה ללשון העברית בצוות: טלי בן-יהודה (מנכ"לית האקדמיה), דורית לרר (סגנית המנכ"לית), ישי עמרמי (מנהל המיזם להקמת מנווה האקדמיה).

חברי הצוות התכנסו לשנים-עשר מפגשים רצופים בחודשים נובמבר 2014 עד אפריל 2015 ולמפגש מסכם באוגוסט 2015. הצוות הזמין לכמה מן המפגשים מומחים ומלומדים להשמיע דברים על העברית ועל התרבות העברית, להציג את עבודת האקדמיה ללשון העברית ואת תוכניותיה ולהעשיר את דיוני הצוות בנקודת מבטם על המוזאון המתוכנן, על פי הכרתם וניסיונם המקצועי. המוזמנים היו נשיא האקדמיה פרופ' משה בר-אשר, סגן הנשיא פרופ' אהרן ממון, המזכירה המדעית של האקדמיה רונית גדיש; חוקר הספרות פרופ' אריאל הירשפלד, אשת התרבות צילה חיון, מנהל מוזאון הילדים בחולון גיל עומר ומבקר האמנות והאוצר יגאל צלמונה. דיוני הצוות הוקלטו.

לקראת מפגשי הצוות הועברו לחבריו המסמכים שהוכנו באקדמיה (כולם משנת תשע"ד–2014): נייר עמדה מאת הפרופסורים אהרן ממון, שלמה נאה ויוחנן ברויאר; החוברת "חזון הקמת הקריה החדשה ללשון העברית"; מפרט התכנון (הפרוגרמה) של מנווה האקדמיה; מקום המגרש המיועד וסביבתו; סקר על מוזאונים לשפות בעולם. במהלך הדיונים הציגו אנשי המקצוע בצוות חומרים חזותיים הנוגעים לנושאים המוזאליים שנדונו במפגשים.

בשנת 2019 התכנס צוות חדש לעדכון מסמך העקרונות לצורך הכנת המסמכים לתחרות התכנון האדריכלי למנווה ולקראת בחירת צוות תכנון למוזאון. הצוות הורכב מאנשי מקצוע בתחום המוזאלי והאדריכלי ומנציגות האקדמיה. חברי הצוות מקרב אנשי המקצוע: גב וייל (מרכז הצוות); מנהל תכנונים והקמות בתחום התצוגות החוויתיות), הדס זמר בן-ארי (מעצבת חווייה ואוצרת), תמר מנור-פרידמן (אוצרת בכירה), מיה דבש (אוצרת ראשית של מוזאון העיצוב בחולון); ארי כהן ואלה זילברפרב (אדריכלים; מתכנני התב"ע למנווה); נציגות האקדמיה ללשון העברית בצוות: טלי בן-יהודה (מנכ"לית האקדמיה), דורית לרר (מנהלת המיזם להקמת המנווה), יפעת זילברמן (ראשת מרכז ההדרכה). הצוות התכנס לחמישה מפגשים בחודשים אוגוסט – נובמבר ותרומתו מתבטאת בתוספות ובעדכונים אחדים למסמך המקורי.

מסמך היסוד: מטרתו ותכולתו

מסמך זה מתבסס על עבודת הצוות הרעיוני-מוזאלי, אשר נעשתה תוך לימוד ומשוב הדדי בין נציגי האקדמיה ובין היועצים המקצועיים מתחום המוזאולוגיה. מטרתו להגדיר ולהציג את העקרונות הרעיוניים והמוזאליים המנחים למוזאון ללשון העברית המתוכנן לקום במנווה האקדמיה. המסמך נדון בוועדת הפרוגרמה למוזאון העברית והוצג לוועדת ההיגוי הבין-משרדית המלווה את הקמת המנווה.

המסמך מסכם את עבודת הצוות ומציג את תובנותיו ומסקנותיו: מגדיר את מהות המוזאון, מתווה את הכיוון לפיתוח הפרוגרמה האוצרותית והעיצובית ומסרטט קווים מנחים לתפיסה האדריכלית של המבנה והמרחב הסובב אותו. המסמך ישמש בסיס להליך בחירת אוצר או אוצרת למוזאון (או צוות תכנון) ולהכנת הפרוגרמה למוזאון החדש, והוא יובא לפני קובעי המדיניות בממשלה, בעיריית ירושלים ובגופים אחרים הנוגעים לעניין לצורך קידום המהלכים להקמת מנווה האקדמיה ומוזאון העברית.

במסמך ארבעה פרקים מרכזיים: (א) מבוא; (ב) העקרונות הרעיוניים המנחים; (ג) העקרונות המוזאליים המנחים; (ד) העקרונות האדריכליים המנחים: מבנה – אתר – סביבה.

תִּצְלַץ לִשְׁפָתֵינוּ כְּפֶעֱמוֹן הַכֶּסֶף
 וְכִשְׁיֵרֵת הַזְּמִיר.
 בֵּין חֲגֵי הַסְּלָעִים הַגְּבוּהִים, הָרְמִים
 קוֹל נִפְלֵא וְטִמִּיר.
 "בארץ הצבי", אריה לייב יפה

ב. העקרונות הרעיוניים המנחים

ב.1. העברית - סיפור על רצף וחידוש

"באמצעות השפה, ודרכה, עוברת המורשת התרבותית של עם מדור לדור. המילים – הן שנושאות בתוכן, מאב לבן, את התכונות ואת סימני האופי של העם, את ניסיונו המצטבר – כמו גנים בזרע החיטה, או בזרע האדם. אתה משמיע מילה, משפט, והם מהדהדים מקצה אחד לקצה שני של דברי ימי עמך; מקדמת דנא ועד היום הזה. אתה אומר 'רוח' בעברית, שמשמעה גל אוויר, ונשמה, ושיד, ואלוהים – ורוחות מכל הזמנים באות אליך: מאז ימי בראשית, כש'רוח אלוהים היתה מרחפת על פני המים', ועד הרוחות החמות הנושבות היום במרחבי הנגב" (אהרן מגד, "המורשת התרבותית והלשון", דבר, ו' בטבת תשל"ה).

העברית היא הרֶכֶּבֶת הנושאת את מטען ההיסטוריה היהודית והתרבות העברית מתחנה לתחנה בתחנות הזמן של עמנו. היא לשונם של ישראלים ויהודים בכל העולם, היא לשון עתיקה ולשון חדשה, לשון התפילה ולשון המדע, לשונם של ילדים ולשונם של סופרים ומשוררים. מאז ועד עתה העברית מלווה אותנו בתחנות חיינו ומשמיעה סיפור על רצף וחידוש, על מסורות ותמורות.

פרקים מן הסיפור הזה יסופרו במוזאון העברית בירושלים. האקדמיה ללשון העברית תקים את מוזאון העברית – מוזאון ראשון מסוגו – ותציג באמצעותו בפעם הראשונה תמונה חזותית, צלילית וחוייתית של העברית על שלל תחומיה והתחומים הסמוכים לה, תמונה המבוססת על היסודות האיתנים של המחקר המדעי.

ב.2. מטרת המוזאון

מטרת המוזאון להשפיע על מבקריו ולחולל בקרבם –

בתחום הרגש

- סקרנות ופליאה כלפי השפה האנושית בכלל והעברית בפרט
- גאווה ושמחה בשימוש בעברית (בקרב דוברי העברית)
- זיקה אל סיפורה הייחודי של העברית

בתחום ההכרה

- הכרה בהיותם נושאי השפה ומשתתפים ביצירתה ובהתפתחותה
- הכרת סיפורה של העברית והכוחות שמעצבים אותה ומעניקים לה את אופייה
- הכרה במקומה היסודי של השפה האנושית בכלל ושל השפה העברית בפרט בחברה ובתרבות

בתחום ההתנהגות

- ערנות ומודעות לשפה הסובבת
- גילוי אחריות ומחויבות לעברית

ב.3. הנושאים המרכזיים במוזאון

המסר המרכזי

שפה מקשרת בין בני אדם בני זמן אחד וביניהם ובין הדורות שלפניהם. כך היא מכוננת תרבות, חברה וזהות ומתפתחת מתוך משא ומתן בין מסורת להשתנות. על רקע ההיסטוריה של העם היהודי, העברית מציגה סיפור מיוחד במינו והוא שהעניק לה את אופייה.

הנושאים המרכזיים

- היבטים לשוניים אוניברסליים: השפה כתקשורת בין בני אדם; השפה כאמצעי לחשיבה ולדמיון, ללמידה ולזיכרון; המנגנונים הפיזיולוגיים המאפשרים את הדיבור; תקשורת אנושית לעומת תקשורת בעולם החי ועוד
- מקומה של העברית במשפחת הלשונות ומגעה עם לשונות אחרות
- השפה כמכוננת תרבות וזהות
- ייחודה של העברית: לשון עתיקה במציאות חדשה, שמירה על הרצף והמסורת תוך כדי התחדשות; ציוני דרך בתולדותיה הארוכים של העברית, גלגוליה בזמן ובמרחב ועוד
- העברית בת-ימינו: ריבוי פניה והתפתחותה
- הישגי העברית בדור התחייה ובדור התקומה ותעוזתם וחזונם של חלוצי הדיבור העברי
- מורשת הדורות בלשון ימינו
- עבודת האקדמיה ללשון העברית וועד הלשון שקדם לה ופועלם במחקרה, בשימורה ובטיפוחה של הלשון העברית.

ג. העקרונות המוזאליים המנחים

העמדת תצוגה מוזאלית המבטאת ומפרשת את המסר התרבותי והחברתי, היהודי והאוניברסלי העולה ממטרות המוזאון ומנושאו מחייבת בירור של התפיסה המוזאלית שצריכה לעמוד לנגד עיני המתכננים – אוצרים, אדריכלים, מעצבים – בבואם להוביל את התכנון וההקמה של מוזאון העברית. עיקריה של תפיסה זו מוצגים כאן.

ג.1. תוכנות ואתגרים

חזון מנווה האקדמיה והמוזאון
האקדמיה ללשון העברית נתונה בתהליך של שינוי והתחדשות; מהותו קידום מפעליה ופיתוחם, ייזום מפעלים חדשים והנגשת הידע הרב שלה לכל המעוניין הן הנגשה פיזית בתכנון ובהקמה של קריה חדשה ופתוחה לציבור הן הנגשה באתרים במרשתת וברשתות החברתיות. שיאו של המהלך הזה יהיה במעבר מבית האקדמיה בגבעת רם למתחם החדש בקריית הלאום, והוא יאפשר לאקדמיה לפתוח ערוץ חדש של מגע עם קהל רחב בייחוד באמצעות מוזאון העברית.

חזון האקדמיה להקמת מוזאון חלוצי, ראשון מסוגו, ללשון העברית מחייב שרשרת המרות של זירות נבדלות: מערכי המחקר הבלשני-האקדמי לעקרונות מוזאליים; מהמושגי, הטקסטואלי והמופשט להמחשה חזותית ולחוויה רב-חושית; מעבודתם של חוקרים ובעלי מקצוע לתוצרים הפונים גם לקהל צעיר ולצרכני תרבות פופולרית.

עצמאות אוצרותית ושותפות במנווה
במקומה החדש בקריית הלאום תקיים האקדמיה את פעילות הליבה שלה בכמה ענפים: מפעלי המחקר, המזכירות המדעית, המוזאון, מערך ההדרכה ופעילות אחרת לציבור (מרשתת, אירועים). בין היחידות האלה יהיו יחסי גומלין ושותפות הנוגעים לתחומי הפעילות, לארגון ולמשאבים, ובייחוד יש לתת את הדעת למן השלבים המוקדמים של תכנון המוזאון לקשר בין התצוגות ובין פעילות ההדרכה. עם זאת, המוזאון יהיה עצמאי במדיניותו ובהתנהלותו המקצועית-האוצרותית.

יחסי הגומלין בין יחידות האקדמיה ישפיעו גם על הגדרות היסוד של התכנון הפיזי האדריכלי, כמפורט בפרק ד.

מוזאון רב-תחומי

הקמת מוזאון לעברית המדוברת והכתובה, מציבה בפני מתכנניו מסכת מורכבת של אתגרים מושגיים, אוצרותיים ואדריכליים. המוזאון המסורתי מופקד על אוספי חפצים נבחרים מתחום מסוים כגון אמנות, ארכאולוגיה, אתנוגרפיה, ואילו מוזאון לשפה נוגע בתחומי חקר רבים כגון בלשנות, היסטוריה, דת וליטורגיה, ספרות ושירה, עיתונות ותקשורת, פסיכולוגיה, סוציולוגיה, פיזיולוגיה, מידע וטכנולוגיה.

מוזאון מושגי וחווייתי

מוזאון העברית יהיה מוזאון מושגי-פרשני. מתכונת זו שונה מהמתכונת המוכרת של מוזאונים לאמנות ולנכסי תרבות ואף מהמתכונת של מרבית המוזאונים החדשים להיסטוריה. המוזאון יציע היכרות עם יסודות השפה בהקשר תרבותי רחב. התצוגה המוזאלית תתבסס על מגוון אמצעי המחשה והתנסות במטרה להעניק למבקר חוויה של קשב, הגות, יצירה ומשחק.

מוזאונים לשפות ברוח הזמן

קומץ המוזאונים החלוציים בתחום השפה שהוקמו בעשור האחרון ברחבי העולם מעיד על העניין הגובר בנושא ועל אפשרויות התצוגה והחוויה הגלומות בו. תופעה זו בזירת המוזאולוגיה קשורה, ככל הנראה, בסממני עידן התקשורת הגלובלית, בתפקיד הרשתות החברתיות ובמשמעות של מהפכת הטכנולוגיה והמידע. לפיכך כל תוכנית להקמת מוזאון לשפה בין שעיסוקו ברב-לשוניות ובין בשפת לאום, ובכלל זה מוזאון העברית, נדרשת לכוון לרוח הזמן ולצפות לעתיד הן בתוכני התצוגה הן באמצעים הטכנולוגיים החדשים שיגויסו להמחשתם.

ציוני דרך לתולדות העברית

תולדותיה הארוכים של העברית מחייבים להגדיר ציוני דרך נבחרים ולשקול את אמצעי התצוגה המתאימים והמושכים לכל פרק ועניין, לאו דווקא במסלול הכרונולוגי הצפוי.

מ"גן נעול" אל תוכן רב-לשוני

אתגר מרכזי העומד לפתחו של המוזאון לעברית הוא פריצתו מהוויה של "גן נעול", הנגיש לדוברי עברית בלבד, והפיכתו לאתר המושך קהל הדובר לשונות אחרות בישראל ומחוץ לה. אתגר זה עולה בקנה אחד עם הביטוי שניתן לעיל (במטרת המוזאון ובנושאי) למושגי השפה בהקשריה הרחבים – האוניברסליים והרב-לשוניים.

עברית בצומת נתיבים

המקום המרכזי המיועד למנווה האקדמיה ולמוזאון בלב שדרת המוזאונים וקריית הלאום – בצומת המקשר בין מוסדות ממשל, תרבות, מדע והשכלה – הולם את מעמדה של האקדמיה כמייצגת את אחד מהישגיה המרשימים של המהפכה התרבותית-הציונית בעת החדשה. מעמדת חוזק זו ראוי שהעברית תוצג כיסוד תרבותי-ישראלי מגדיר ומייחד אך בה בעת כערוץ המחבר בין תרבויות, דתות ולשונות. במרחב החברתי-פוליטי המפוצל והמסוכסך של

העיר ירושלים ולמול כנסת ישראל זה מסר חשוב של קשב לקולות הרבים. "צומת העברית" הוא הזמנה לרב-שיח ולחיבורים בין לשונות ותרבויות.

המגרש המיועד: מקום במרחב

יחסי גומלין עם מוסדות סמוכים ותצוגות מקבילות לצד הגדרת הפונקציות ועקרונות התכנון במנווה האקדמיה יש לייחד מחשבה רבה להשתלבותו בכללותו במרחב התרבותי והאדריכלי החדש. בסביבה רוויית מוזאוניזם ומוסדות ציבור נוצרות זיקות של חפיפה ותחרות אשר ישפיעו על מעמדו, אופיו, תכניו ועיצובו של מוזאון העברית. עניין זה תקף במיוחד בנוגע לפרוגרמה האוצרותית של התצוגות המתוכננות בספרייה הלאומית החדשה בירושלים. כדי למנוע כפילות וחפיפה בתוכני תצוגת הקבע והתערוכות המתחלפות ראוי לחתור לדיון בין מוסדי החל מהשלבים המוקדמים של התכנון האוצרותי ברוח של שקיפות ושיתופי פעולה.

ג.2. שם המוזאון

שם המוזאון ישקף את אופיו ואת המסר העיקרי שלו; לא בית נכות אלא בית פעיל, שוקק חיים, המדגיש את הרעננות והחיוניות של השפה והתרבות.

בעשורים האחרונים המושג "מוזאון" קיבל קונוטציות שונות בתודעה של קהל צרכני תרבות הפנאי. לעתים הוא נתפס כמוסד שמרני, יוקרתי או אליטיסטי. בעידן של תקשורת המונים, פרסומת ושיווק תחרותי יש חשיבות רבה ליצירת תדמית מושכת ועדכנית למוזאון העברית ולמיתוגו כאתר ייחודי בנוף מוסדות התרבות בירושלים ובישראל. כדי ליצור קשב ומיתוג חיובי מומלץ לחפש שם מושך, קצר ועכשווי ולהשתמש בכותרת משנה בנוסח הרשמי "מוזאון העברית". יש לחתור לשם קליט שיהיה זהה בכל השפות.

ג.3. קהל היעד והשפעתו על צביון המוזאון

בדומה למרבית המוזאוניזם בארץ ובעולם יחתור מוזאון העברית למשוך מבקרים מכל המגזרים והקהילות בישראל ובחו"ל. המוזאון יפנה בעיקר לבני נוער ולמבוגרים אך יציע גם מוקדי משיכה לביקורי משפחות. ההנחה היא כי חלק ניכר מהביקורים יהיו יזומים ומיועדים לקבוצות מאורגנות של נופשים ומטיילים מהארץ ומחו"ל, וכן לקבוצות של בני נוער וצעירים (תלמידי חטיבות הביניים והתיכונים, חיילים, סטודנטים).

פנייה אל קהל צעיר מחייבת לכוון את תוכני התצוגה ואת אמצעי העיצוב לשיח התרבותי והלשוני של אוכלוסיות הנוער וליישם טכנולוגיות עדכניות ההולמות את אמצעי התקשורת והרשתות החברתיות. האפשרות למשוך קהל שאינו דובר עברית למוזאון העברית אינה פשוטה או ברורה מאלה. מעבר לאפשרויות המוגבלות לתרגם מוצגי טקסט עברי, היא תלויה במידה רבה בפיתוח תצוגה הרואה את העברית בהקשר רחב ואוניברסלי, עוסקת בריבוי שפות ומציעה מגוון התנסויות וחוויות חושיות (צליל, דיבור, קשב).

ג.4. התפיסה האוצרותית

תצוגת הקבע ותערוכות מתחלפות העברית בפרט והשפה בכלל הן נושאי-על הנוגעים בטווח עצום של הקשרים ותחומי דעת ועניין, ואילו מוזאון פיזי מטבעו מוגבל בהיקפו. מוצע לעצב במוקד המוזאון תצוגת קבע בעלת משקל, שיש בה גם רכיבים ותכנים משתנים, ולהקיפה ולשלב בתערוכות מתחלפות משלימות שיכולות להיות קשורות (תוכנית ופיזית) לתצוגת הקבע. לתערוכות ולתצוגות המשתנות שלושה יתרונות עיקריים: (א) הן יאפשרו למוזאון להתמודד עם ריבוי הפנים ורוחב היריעה המוגדרים במטרותיו; (ב) ייצרו תצוגה עדכנית, חיה ונושמת – כמוה כשפה עצמה; (ג) ישפיעו על כוח המשיכה של המוזאון: על הפנייה לקהל רבגוני ורב-לשוני ועל היכולת להשיב לשעריו מבקרים ליותר מביקור חד-פעמי. השטח המוצע לכלל שטחי התצוגה הוא 1,500 מ"ר נטו לפחות.

מבנה התצוגה ואופייה תצוגה תמטית רב-תחומית: כאמור לעיל, מוצע כי התצוגה המוזאלית תהיה בעיקרה תמטית ורב-תחומית והיא תתבסס על מבחר מוצגים מקוריים ועל אמצעי הדמיה וחוויה מגוונים. עיקרון מנחה זה אינו סותר עריכה כרונולוגית של חלק מהתצוגה, למשל בהצגת ציוני דרך בתולדות העברית.

מארג פרקים גמיש: מסלול תצוגת הקבע יהיה מארג גמיש ופתוח של פרקים ועמדות תצוגה ולא יותווה כנרטיב ליניארי מקובע. במארג זה ישולבו כאמור סוגיות כלליות ובין-תחומיות לצד נושאים בעלי נגיעה ייחודית ומעמיקה לעברית. במוקד התצוגה ייקבע ציר או מתחם מרכזי שיוקדש לתולדות הלשון העברית ולסיפור תחייתה בעת החדשה.

שיטוט ובחירה חופשית: תוכנית אוצרותית-עיצובית זו אינה מתבססת על מעבר מונחה בין תחנות וגלריות עוקבות (כמקובל במוזאונים רבים) אלא היא תאפשר למבקר שיטוט ובחירה אישית בתוך מרחב התצוגה. תפיסה זו דומה למודלים מתחומי חקר המוח, השפה והמחשב, המתבססים על רשתות תקשורת של קישורים ואסוציאציות.

טכנולוגיה כמסדת (פלטפורמה): תכנון המערכות יהיה בדגש על פיתוח מסדות תוכן המאפשרות הן עדכון והחלפה של תכנים קיימים בקלות ללא צורך בתמיכה חיצונית, הן שינויים מהותיים בתצוגה. המתכננים יימנעו ככל האפשר מגימיקים טכנולוגיים המועדים להתיישנות מהירה.

יצירה ישראלית בת זמננו: במכלול המוצגים שיבחרו לתצוגת הקבע מומלץ לתת מעמד מרכזי ליצירות מכל התחומים מאת מיטב האמנים, הסופרים והיוצרים הפועלים בישראל.

ח ו י י ת ה מ ב ק ר

הניווט והגלישה בשפה: עקרון השיטוט הולם את עידן התקשורת והמרשתת – הוא מציע חוויה של ניווט בשפה, חיפוש וגילוי מידע באמצעים טכנולוגיים מתקדמים ומוצגים הידודיים. בעידן הטכנולוגיה המרושתת כל מבקר הוא נקודה נעה במרחב משפחה, קהילה, מדינה או פלנטה.

מעמד המבקר: ברבים מהמוזאונים המבקר משוטט בין המוצגים כצופה פסיבי, ולעומתם המבקר במוזאון העברית יהיה סוכן פעיל של השפה. יש לראות בו משתתף המעורב בחוויה המוזאלית, בעל חופש בחירה, יצירה ויכולת השפעה וביטוי אישי. האתגר: יצירת הזדהות רגשית ואישית.

חוויה רב-חושית: מטבע הדברים מזומנות למבקר חוויות חושיות ורגשיות שאינן במוזאונים אחרים, ובהן התנסויות הנוגעות לשמיעה ולדיבור, לכתובה ולקריאה. בתכנון המוצגים יש לפנות הן אל המבקר היחיד הן לקבוצות תוך אפשרות להפעלה, לדו-שיח ולמשחק רב-משתתפים.

הנגשת התוכן

עברית ושפות אחרות: מטבע הדברים השפה הראשית במוזאון תהיה העברית. העברית תהיה נוכחת באופן חזותי וקולי כמעט מוחלט: תוכן המוצגים, העמדות ההידודיות, כיתובי המידע הנלווים והדו־שיח עם מרבית המבקרים. לפיכך וכפי שהודגש לעיל, יש ליחד תשומת לב מרובה לשאלת הפנייה לקהל מקומי או לתיירים שאינם דוברי עברית: משילוב נושאים לשוניים אוניברסליים דרך מפגשים עם שפות אחרות ועד לתרגום המידע על המוצגים.

טקסט מידע: במוזאון לשפה, בייחוד משום שרבים ממוצגיו הם טקסטים מקוריים ממגוון תקופות וסגנונות, יש להקדיש מחשבה רבה לתפקיד, להיררכיה ולעיצוב הטיפוגרפי של כיתובי המידע הנלווים לפרקי התצוגה ולמוצגים. כדי שלא להרבות בכיתובי מידע על "קירות" התצוגה, מומלץ להסתפק בטקסטים ראשיים קצרים שיוצגו באמצעים דיגיטליים או קוליים (למשל בצגי מגע) המאפשרים גם התאמה אישית לשפת המשתמש. המידע לא יתחרה במוצג הכתוב אלא יועבר באמצעים דיגיטליים.

אוסף מוזאלי

אוספי המוזאון: מומלץ כי המוזאון לא יפעל לטיפוח ולצבירה של אוסף מוזאלי לשם עצמו – עניין הכרוך במדיניות רכישה, בשימור ובמיון שיטתי של חפצים ופריטים – אלא יחתור להשיג פריטים נבחרים (מקוריים או העתקים) שיידרשו לתצוגות. מבחר המוצגים עשוי להקיף מגוון סוגים ותקופות – מפריטים ארכאולוגיים, ספרים, איגרות, כתבי יד, חפצי יודאיקה, משחקים, כרזות ועד לאמנות בת זמננו, עבודות חוזי (וידאו) ויצירות קול (סאונד). לשם כך יוכלו לשמש גם המקורות המצויים כיום באקדמיה: הספרייה, הארכיון ומאגרי המידע הדיגיטליים.

טיפול במוצגים ותנאי שימור: כל שימוש בתצוגת הקבע בפריטים מקוריים העשויים מחומרים רגישים לאור או לחשיפה ממושכת (ובכלל זה ספרים ומוצגים עשויים נייר, קלף) מחייב טיפול תקופתי ותחזוקה מיוחדת לשימור. במקרה של ספרים וכתבי יד, למשל, יש להקפיד על שינוי מפתח העמודים פעמיים בשנה או על המרת הפריט בעותק חלופי.

השאלת מוצגים מקוריים: בתערוכות המתחלפות המשיקות לתצוגת הקבע יהיה אפשר להעשיר ולהרחיב את המפגש עם פריטים מקוריים, שכן הן יתבססו על השאלות ממוזאונים, מספריות ומאוספים פרטיים בארץ ובעולם.

ג.5. קווים מנחים לתצוגות המוזאון

תצוגת הקבע

- תערוכת הקבע היא לב ליבו של המוזאון ומוקד המשיכה העיקרי שלו.
- בתצוגת הקבע יהיו רכיבים מתחלפים או מסודות שיאפשרו להציג תכנים משתנים.
- תצוגת הקבע מחייבת עבודת חקר משותפת של צוות התכנון המוזאלי ושל יועצים אקדמיים מתחומי הלשון והספרות העברית ומתחומים אחרים. צוות התכנון יגבש וינסח את הפרוגרמה האוצרותית המפורטת של המוזאון.
- נושאי הליבה שייבחרו לתצוגת הקבע ייגזרו מהמטרות ומהנושאים שפורטו בפרק ב לעיל, ובהם השפה כתופעה אנושית חברתית ותרבותית, סיפורה המיוחד של העברית לאורך תולדותיה, תחיית דיבורה והעברית בימינו.

תערוכות מתחלפות

- מומלץ להציג 2-3 תערוכות בשנה: תערוכה אחת גדולה ומרכזית ואחת או שתיים קטנות וממוקדות כגון מוצג מיוחד, מיצב אומנותי או מיצג חוזי (וידאו).
- תוכנית התערוכות הרב-שנתית תתבסס על תערוכות שייזום המוזאון, על תערוכות מוזמנות מאוצרים אורחים או על תערוכות נודדות ממוזאונים ומספריות בארץ ובעולם.
- נושאים לדוגמה לתערוכות המתחלפות: ללא מילים – משפת הסימנים לפרצופונים (אמוטיקונים); ים של שפות – שפות סביב הים התיכון; שפת הילדות; ראשים מדברים – נאומים היסטוריים מרחבי העולם; גרפיטי; סלנג ישראלי; טיפוגרפיה עברית; שפות בתחומי מקצועות שונים; טקסט-דימוי באמנות; אמנות קול וצליל; אימפריליזם לשוני; שפות נכחדות; שפה וטכנולוגיה.

אולם המליאה

אולם המליאה משמש את חברי האקדמיה להתכנסויותיהם, והוא מקום ייצוגי המשקף את האתוס המדעי של המוסד.

בתכנון חוויית המבקרים אולם המליאה יוכל לשמש חוליה מחברת בין המוזאון לבין האקדמיה, ולכן תהיה גישת מבקרים אליו במתכונת שתיקבע, ותהיה בו תצוגה מתאימה.

מוקדי חוויה נוספים

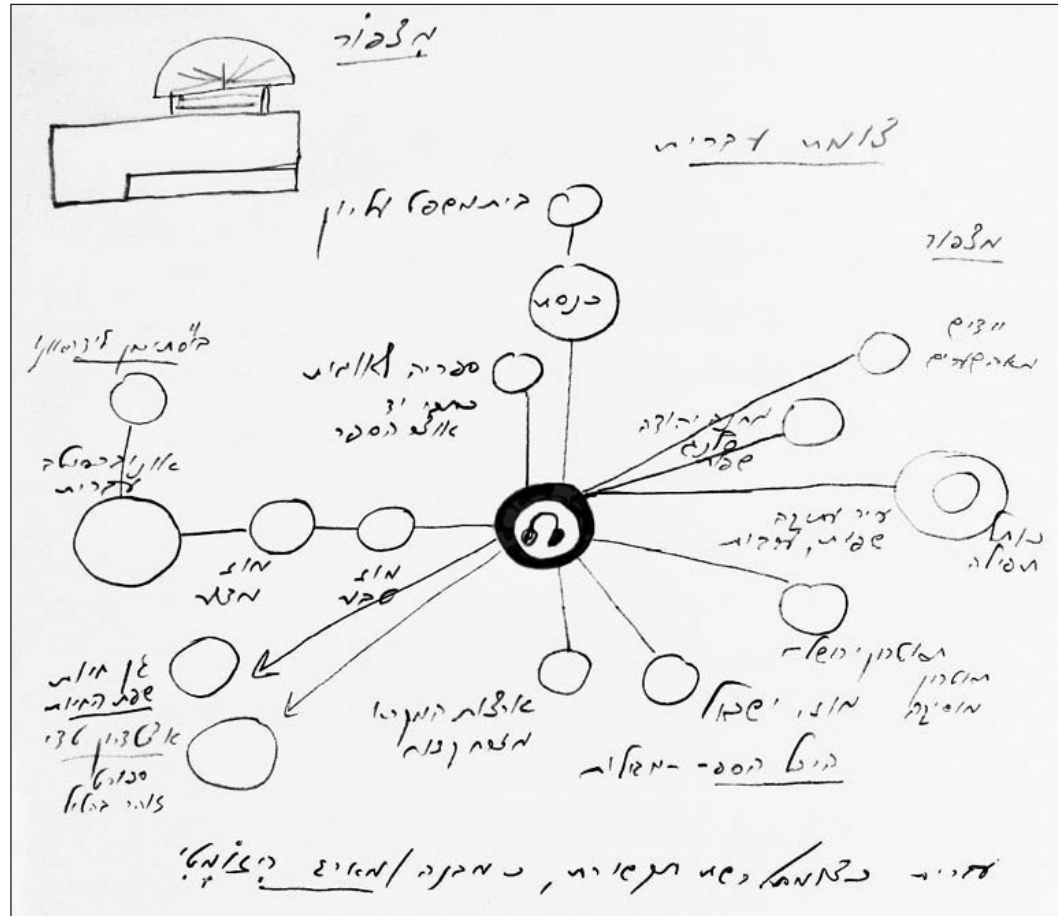
המוזאון יקרין על סביבתו ויהיה אתר מרכזי על מפת התרבות והתיירות של ירושלים. לשם כך יש לפתח במתחם האקדמיה מוקדי נראות וחוויה החורגים מחלל התצוגה המוזאולית.

הצעות לדוגמה:

- גן פתוח וטיילת: הגן והטיילת יוליכו אל מבואות המוזאונים הסמוכים. בגן יותוו מסלולי טיולים, מנוחה ושעשוע, יהיה אפשר להתקין בהם ספסלי ישיבה והאזנה (שירה, פיוט, מוזיקה), קיר או מדרכה לכתובות גרפיטי (יזומים או פתוחים לקהל המבקרים) ועוד.
- מצפור קולי: עמדת תצפית על שפות ומראות בירושלים; ביטוי לתפיסת המוזאון כ"צומת תקשורת" או כמקלט ומשדר המעורר לקשב אל ריבוי הלשונות והקהילות של העיר. המבקרים במצפור יוכלו לצפות ולהאזין לפנורמה קולית היקפית של שדרים מוקלטים ובזמן אמת (on-line) המועברים מאתרים מרכזיים בעיר כגון הכנסת, המוזאונים הסמוכים, שוק מחנה-יהודה, העיר העתיקה, הכותל המערבי, מאה שערים, האצטדיון.
- מיצג לילי: נוכחות האתר בשעות הלילה תודגש באמצעים של תאורה והקרנות ענק על חזית המבנה. הקרנה כזאת עשויה לכלול טקסטים לסוגיהם, מבזקי חדשות, מסרונים, סרטי וידאו ועוד.
- תחנת רדיו: ערוץ נוסף של שדר והשפעה המעלה מגוון אפשרויות: מהפעלה משעשעת לקהל מבקרים צעיר ועד מתן ביטוי לפועלם של חוקרי האקדמיה. התחנה תשדר על בסיס קבוע, למשל משך שעה בכל יום, ותוכל לפעול כסניף או כפינת שידור יומית של אחת הרשתות המקומיות.
- מופע אור קולי: מופע אור קולי הוא מוקד משיכה תיירותי ובילוי המתאים לכל בני המשפחה. אפשר להציגו מעת לעת להנאת קהל גדול של מבקרים.

המחשה: קשרים וצמתים, שפה ומרחב

צומת עברית: מיפוי מוקדים וקולות

הצעה למצפור קשב במוזאון העברית המתוכנן (סקיצה של תמר מנור-פרידמן)

המחשה: מוקדי חוויה במתחם

הקרנה לילית

קליוולנד, הגנים הבוטניים: גן מוזיקלי

Photograph by Joy Schoenberger

commons.wikimedia.org/wiki/File:ClevelandBotanicalGardenMusicTheme2.jpg

הקרנת מיצג חוזי (וידאו) על המוזאון לאמנות מודרנית מומה, ניו יורק

Doug Aitken, Sleepwalkers 2007

Yestermorrow at English Wikipedia [CC BY-SA 3.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/>)]

המחשה: מוצגים במוזאון

חדר בן־יהודה, האקדמיה ללשון העברית

פריטים מקוריים

ועד הלשון העברית והאיגוד להשלטת העברית, מונחי לשון להלבשה והנעלה, תרצ"ו

אמנות ישראלית

מיכאל סגן־כהן, האור רואה, 1998
Michael Sgan-Cohen, [CC BY-SA 3.0
(<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0>)]

ד. עקרונות אדריכליים מנחים: מבנה – אתר – סביבה

- מקומו המיועד של המוזאון לשפה העברית בלב שדרת המוזאונים ומוסדות הממשל שבקריית הלאום מעמידה בפני מתכנניו אתגר אוצרותי ואדריכלי מהמעלה הראשונה. במקום הזה שהוא צומת מרכזי של ערוצי תרבות מדע ושילטון בבירת ישראל, יש משמעות סמלית להקמת משכן ומוזאון לשפת הלאום.
- התכנון האדריכלי יעניק נראות וייחודיות למנווה האקדמיה.
- ראוי לפתח חשיבה על הזיקה בין מבנה המוזאון לבין המבנים בסביבתו הקרובה ובמרחב העירוני. בניגוד לתבנית המקובלת של "קופסת המוזאון" הסגורה והמונומנטלית יחתור מוזאון העברית להשתלב במרחב הנוף ולהקרין על סביבתו. ברוח זו תיישם השפה האדריכלית ערכים של פתיחות, שקיפות והשתלבות בנוף הגן הסובב.
- כמשכן לעברית ולערכים של שפה אנושית, תקשורת בין-אישית ויצירה רוחנית ראוי לפתח שפה אדריכלית הולמת, בקנה מידה צנוע, אנושי, מזמין ופתוח.
- המוזאון הוא חלק עיקרי בזרוע הציבורית של האקדמיה והוא נשען על איכותה המדעית. הבדלי האופי בין המוזאון ובין האקדמיה החוקרת יבואו לידי ביטוי אדריכלי, אך באופן משלים ולא באופן מנוגד. המוזאון, מפעלי המחקר והמנווה בכללו חולקים ערכים משותפים של אמינות מדעית, חיבור ופתיחות ושילוב בין מסורת לחידוש.
- כאמור, יוגדרו במתחם האקדמיה אתרי חוויה נוספים, מקצתם מחוץ למבנה המוזאון. אתרים אלו מחייבים התייחסות אדריכלית הולמת. חשיבות מיוחדת תהיה לעיצוב גן פתוח לציבור וטיילת המחברת בין מנווה האקדמיה למתחמי המוסדות השכנים ובתוכם מתקני בילוי ופנאי להנאת המבקרים.
- המבנה יאפשר הקרנה של מיצג לילי, וכן התכנסות להקרנה של מופע אורקולי והתכנסויות חגיגיות של קהל גדול.
- החוויה המוזאלית תתרחש בתצוגות, באולם המליאה, בשטחי החוץ, בקפיטריה ובכל השטחים שאינם שטחי עבודה ומחקר. על אף הקשרים התוכניים בין המוזאון ובין יחידות האקדמיות, לקהל הרחב לא תהיה גישה לחדרי העובדים והחוקרים, לספרייה ולארכיון.

- יתקיימו קשר פיזי ומעברים בין המרחבים המיועדים למרכז ההדרכה ובין המוזאון, כך שקבוצה תוכל לעבור מן המוזאון לחדר הדרכה ובחזרה בנוחות.
- היחידות האקדמיות, המוזאון, האודיטוריום, אולם המליאה והקפיטריה יפעלו בלי תלות זו בזו. היכולת של כל יחידה לפעול בלא תלות ביחידה אחרת (למשל, בשעות הפעילות השונות) באה להבטיח שהמתחם יהיה פעיל וערני בשעות היום ובערבים.
- תצוגת הקבע תהיה עוגן לתערוכות המתחלפות ויהיה ביניהן שיתוף פעולה. תכנון חללי התצוגות יהיה גמיש ויאפשר פתיחה, חיבור או סגירה של חלקי החלל להכנת תצוגות חדשות.
- חלל המוזאון יביא בחשבון את הצרכים של ביקורים מודרכים קבוצתיים (מרחב מתאים מול תצוגה וכדומה).

ה. ניהול וארגון: הקמה תפעול ותחזוקה

הקמת מנווה האקדמיה ללשון העברית על שלושת חלקיו – מחקר, תרבות וחינוך ומוזאון – מחייבת היערכות ארגונית וניהולית מתאימה.

העיקרון המנחה בנושא זה הוא הפעלה משולבת של המנווה כמכלול וניצול אופטימלי ויעיל של כוח האדם והשטחים הפיזיים. התפעול והתחזוקה של המוזאון הם חלק מראייה כוללת זו, והמוזאון יסתייע לפעילותו בכל יחידות האקדמיה במתכונתם החדשה.

דיון נוסף לבחינה ולעדכון של הצרכים הנדרשים – הן בכוח אדם (עובדים קבועים, "פרילנסרים") הן בשטחים הנלווים הדרושים לניהול ולתפעול המוזאון (משרדים, שטחי אחסון וכד') – יתקיים בהמשך תהליך התכנון המפורט, הרעיוני והפיזי.

1. סיכום

- המסמך הזה מתווה את הדרך להקמת מוזאון חי ומושך לעברית. המוזאון יוקם במנווה האקדמיה ללשון העברית ויושתת על היסודות האיתנים של המחקר והעשייה היום-יומית באקדמיה. הרעיונות המרכזיים המובאים בו הם:
- אימוץ גישה מרחיבה ופתוחה לנושאי המוזאון: מוזאון שהעברית היא צירו המרכזי, וממנו מסתעפים תחומים נוסקים;
  - מעמד המבקר כסוכן פעיל של השפה;
  - מתן מעמד מיוחד לתכנים מתחדשים באמצעות תערוכות מתחלפות ורכיבים משתנים בתצוגת הקבע תוך תכנון חללי המוזאון בגמישות שתאפשר אגבור (סינרגיה) בין שטחי תצוגת הקבע לשטחי התערוכות המתחלפות;
  - השתלבות המוזאון בסביבתו באמצעות מוקדי חוויה מחוץ לשטחי התצוגה;
  - שימוש בשפה אדריכלית שתהלום את מהות המתחם כמשכן העברית וכבית האקדמיה ללשון העברית.
- הפרוגרמה האוצרותית שתגובש על בסיס הרעיונות המובאים כאן תוביל להקמת מוזאון שדרכי התצוגה שלו ומוקדי העניין הנוספים שיהיו בו יבססו אותו כאתר מרכזי בחיי התרבות בירושלים ומאתריה המובילים של העיר. המוזאון יפגיש בין כתליו ובסביבתו ישראלים, יהודים מהתפוצות ותיירים מבני כל העמים שיזכו בו לחוויה מעשירה.